

**З Б І Р Н И К
ПОСТАНОВ ПЛЕНУМУ
ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
З ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ
(1972–2017 роки)**

Станом на 1 вересня 2017 року

Харків
«Право»
2017

УДК 447(477)
ББК 67.9(4УКР)310
3-41

Упорядники:

В. І. Борисова, завідувач кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, професор;
І. П. Жигалкін, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, суддя Господарського суду Харківської області;
О. М. Сибіга, суддя Вищого господарського суду України, кандидат юридичних наук;
П. В. Хотенець, доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, заступник голови Господарського суду Харківської області

Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з цивільних справ (1972–2017 роки) : станом на 1 верес.
3-41 2017 р. / упоряд.: В. І. Борисова, І. П. Жигалкін, О. М. Сибіга, П. В. Хотенець. – Харків : Право, 2017. – 546 с.
ISBN 978-966-937-244-4

УДК 447(477)
ББК 67.9(4УКР)310

ISBN 978-966-937-244-4

© Борисова В. І., Жигалкін І. П.,
Сибіга О. М., Хотенець П. В.,
упорядкування, 2017
© Видавництво «Право», 2017

РОЗДІЛ І ПОСТАНОВИ ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ В СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ ГРОМАДЯНИНА ОБМЕЖЕНО ДІЄЗДАТНИМ ЧИ НЕДІЄЗДАТНИМ

ПОСТАНОВА

№ 3 від 28.03.72

м. Київ

*(Із змінами, внесеними згідно з постановами
Пленуму Верховного Суду України
№ 13 від 29.11.74;
№ 4 від 24.04.81;
№ 3 від 30.03.84;
№ 13 від 25.12.92;
№ 15 від 25.05.98)*

Встановлений статтями 15 і 16 ЦК судовий порядок вирішення питання про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним є важливою гарантією захисту прав і законних інтересів громадян. Обмеження в дієздатності громадянина внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, крім того, спрямовано на посилення боротьби з пияцтвом та зловживанням наркотичними засобами і має велике значення для запобігання порушенням громадського порядку та виховання громадян у дусі свідомого ставлення до праці, сім'ї, додержання Конституції та законів України, поважання прав і свобод, честі й гідності інших людей.

Вивчення практики судів України по розгляду справ цієї категорії свідчить, що суди в основному правильно їх вирішують. Разом з тим у роботі судів ще мають місце серйозні недоліки.

У ряді випадків народні суди приймають заяви про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним від осіб, які неправомочні пред'являти такі вимоги. Нерідко справи про визнання громадян недієздатними призначаються до слухання без проведення судово-психіатричної експертизи або така експертиза в порушення ст. 258 ЦПК призначається при відсутності достатніх даних про психічну хворобу або недоумство.

Не завжди справи розглядаються з участю представників органів опіки та піклування.

У судовій практиці виникає також ряд питань, які потребують роз'яснення.

(Преамбула із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92; № 15 від 25.05.98)

З метою усунення зазначених недоліків у роботі судів і забезпечення однакового вирішення питань при розгляді справ про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним Пленум Верховного Суду України ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Звернути увагу судів на необхідність неухильного додержання вимог закону при розгляді справ про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним та на підвищення виховного впливу судових процесів у справах про визнання громадянина обмежено дієздатним внаслідок зловживання спиртними напоями чи наркотичними засобами.

(Пункт 1 із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)

2. Роз'яснити судам, що справа про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним може бути порушена лише за заявою осіб, зазначених у ст. 256 ЦПК.

Заява повинна відповідати вимогам статей 137 і 257 ЦПК.

Якщо під час розгляду справи буде встановлено, що заява подана неправомочною особою, суд повинен, не закриваючи провадження в справі, обговорити питання про заміну неналежного заявника належним, виходячи з вимог ст. 105 ЦПК.

Повнолітні члени сім'ї громадянина, інтересів яких безпосередньо стосується порушення справи про визнання його обмежено дієздатним чи недієздатним, беруть участь у процесі як заявники і у тому випадку, коли вони самі звертаються до суду, так і у випадку залучення їх до справи у зв'язку із заявою, поданою в їх інтересах профспілковою або іншою громадською організацією, прокурором, органом опіки та піклування, психіатричним лікувальним закладом.

3. Відповідно до ст. 143 ЦПК при проведенні підготовки справи до судового розгляду від заявника повинні бути витребувані дані про психічну хворобу, недоумство громадянина або зловживання спиртними напоями чи наркотичними засобами. Даними про психічну хворобу можуть бути довідки про стан здоров'я, виписка з історії хвороби й інші документи, видані лікувально-профілактичними закладами.

В справах про визнання громадян обмежено дієздатними такими даними можуть бути акти міліції і громадських організацій, рішення товариських судів та інші докази, які підтверджують факти зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, а також, що громадянин ставить себе і свою сім'ю в тяжке матеріальне становище.

(Пункт 3 із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92; № 15 від 25.05.98)

4. Згідно зі ст. 258 ЦПК судово-психіатрична експертиза призначається у справах про визнання громадянина недієздатним.

В ухвалі про призначення експертизи на вирішення експертів мають бути поставлені такі питання:

- 1) чи хворіє даний громадянин на психічну хворобу;
- 2) чи розуміє він значення своїх дій та чи може керувати ними.

У виняткових випадках, коли громадянин явно ухиляється від проходження експертизи, він за ухвалою суду може бути направлений на експертизу в примусовому порядку. Питання про таке направлення на експертизу розглядається в судовому засіданні з обов'язковою участю прокурора та психіатра (ч. 2 ст. 258 ЦПК). Ухвала на виконання надсилається органам внутрішніх справ.

(Пункт 4 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 15 від 25.05.98)

5. Звернути увагу судів на необхідність неухильного виконання вимог ст. 259 ЦПК щодо розгляду справ про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним з обов'язковою участю представника органу опіки та піклування.

Громадянин, щодо якого розглядається справа, викликається в судове засідання, якщо це можливо за станом його здоров'я. Невяка громадянина в судове засідання не позбавляє суд права розглянути справу в його відсутності при додержанні вимог, передбачених ст. 172 ЦПК.

6. Рішення суду в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним повинно відповідати вимогам ст. 203 ЦПК. В резолютивній частині рішення слід зазначити лише висновок суду про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним або про відмову в задоволенні заявлених про це вимог.

Вирішення інших питань (наприклад, про призначення опікуна або піклувальника) до компетенції суду не входить.

Після набрання рішенням законної сили суд повинен надіслати копію його органів опіки та піклування для призначення опікуна або піклувальника, а також у разі потреби надіслати копію рішення за місцем роботи чи проживання особи, визнаної обмежено дієздатною, для організації і здійснення контролю за її поведінкою.

7. Роз'яснити судам, що питання про скасування обмеження або про поновлення в дієздатності розглядається судом в окремій справі за місцем проживання громадянина, який був обмежений в дієздатності або визнаний недієздатним, за заявою установ, організацій і осіб, вказаних у ст. 256 ЦПК, опікуна, піклувальника або самого громадянина, якого було обмежено в дієздатності, а також за власною ініціативою суду.

В справах про поновлення дієздатності є обов'язковим проведення судово-психіатричної експертизи, яка призначається за ухвалою судді. Громадянина може бути поновлено в дієздатності лише при наявності висновку судово-психіатричної експертизи про значне поліпшення його стану здоров'я або видужання.

Обмеження в дієздатності скасовується, якщо є дані про припинення громадянином зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами.

Такі справи розглядаються з обов'язковою участю представника органу опіки та піклування.

(Пункт 7 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)

8. Слід мати на увазі, що від вирішення питання щодо дієздатності громадянина залежить можливість його участі у розв'язанні інших цивільних справ. Тому заяви про визнання громадянина недієздатним підлягають розглядові окремо від інших вимог у порядку, передбаченому статтями 256–260 ЦПК.

Одночасно з спором про право цивільне питання про недієздатність громадянина може вирішуватись судом лише в тому разі, коли спір виник після смерті цього громадянина.

9. Роз'яснити судам, що за загальним правилом громадянин вважається недієздатним з часу набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним.

У тих випадках, коли від часу виникнення недієздатності залежать певні правові наслідки, суд на прохання осіб, які беруть участь у справі, з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи й інших даних про психічний стан громадянина, в рішенні може зазначити, з якого часу громадянин є недієздатним.

10. *(Пункт 10 втратив силу на підставі постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)*

ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ В СПРАВАХ ПРО ВИКЛЮЧЕННЯ МАЙНА З ОПИСУ

ПОСТАНОВА

№ 6 від 27.08.76

м. Київ

(Із змінами, внесеними згідно з постановами

Пленуму Верховного Суду України

№ 5 від 30.06.78;

№ 3 від 30.03.84;

№ 13 від 25.12.92;

№ 15 від 25.05.98)

Розгляд цивільних справ про виключення майна з опису в суворій відповідності з законом сприяє відновленню порушених прав громадян, забезпеченню охорони майнових інтересів держави, підприємств, установ, організацій.

Вивчення судової практики показує, що суди в основному вірно їх вирішують.

Разом з тим в роботі судів мають місце і серйозні недоліки.

Суди не завжди всебічно і повно перевіряють обґрунтованість позовних вимог, що призводить до фактів неправильного виключення з опису майна, на яке мають бути звернені конфіскація, стягнення збитків від злочинних посягань на власність або заборгованості по зобов'язаннях на користь держави, підприємств, установ, організацій, громадян.

Окремі суди всупереч вимогам ст. 29 ЦПК на підтвердження права власності позивачів на жилий будинок чи інше майно в тих випадках, коли в силу закону для цього необхідні нотаріально посвідчені документи або інші письмові докази, приймали до уваги показання свідків або інші не передбачені законом докази.

В позовах про виключення з опису майна як частки в спільній сумісній власності подружжя або членів сім'ї осіб, що ведуть селянське (фермерське) господарство, суди не в усіх необхідних випадках з'ясовують, чи нема у вироку суду в кримінальній справі вказівки про те, що це майно придбане на кошти, здобуті злочинним шляхом. Іноді в порушення ст. 380 ЦПК зазначені обставини встановлюються не вироком в кримінальній справі, а безпосередньо судом, що розглядає позов про виключення майна з опису.

Нерідко питання про належність майна та розмір часток в спільній сумісній власності вирішується не у відповідності з нормами матеріального права, що регулюють право власності громадян. Зокрема, в справах про виключення з опису конкретного майна, що складає спільну сумісну власність і підлягає згідно вироку конфіскації, іноді питання про право другого з подружжя або інших учасників спільної власності на це майно вирішувалось без урахування неопisanого спільного майна, що залишилось у їх володінні.

Деякі суди, незалежно від представлених доказів, відмовляють в позовах лише тому, що у вироку суду в кримінальній справі зазначено про конфіскацію даного майна або звернення на нього стягнення для відшкодування збитків, завданих злочинцем.

В окремих випадках суди приймають рішення про виключення з опису певної частини неподільної речі.

Не завжди суди посилаються в рішеннях на матеріальний закон та докази, на яких ґрунтуються їх висновки.

В ряді випадків суди не вимагають належного оформлення позовних заяв і подання їх копій для відповідачів, документів про повноваження представників, неправильно визначають розмір державного мита та порушують установлені строки розгляду справ.

Недоліки в розгляді справ про виключення майна з опису в значній мірі є наслідками неналежної їх підготовки до судового розгляду. Нерідкі випадки, коли в порушення ст. 143 ЦПК суди не приєднують до справи необхідних документів.

Не всі суди реагують на факти, коли опис майна для забезпечення конфіскації і цивільного позову в кримінальній справі провадиться несвоечасно, в актах опису не вказуються індивідуальні ознаки речей, не зазначається в необхідних випадках про наявність майна, що не включене в опис, в проведенні опису не приймають участі поняті, майно не передається на відповідальне зберігання і оцінено не у відповідності з встановленими для цього правилами.

Є недоліки і в здійсненні судами обласного рівня нагляду за розглядом народними судами справ про виключення майна з опису, внаслідок чого не завжди виправляються допущені народними судами помилки.

(Пreamбула із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92, № 15 від 25.05.98)

З метою усунення зазначених недоліків Пленум Верховного Суду України ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Звернути увагу судів на необхідність підвищення якості розгляду справ про виключення майна з опису і усунення наявних в практиці недоліків.

Судам, виходячи з покладених на них завдань по охороні від будь-яких посягань прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, їх майна, необхідно ці справи розглядати в суворій відповідності з законом.

(Абзац другий пункту 1 в редакції постанови Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92)

2. При розгляді позовів про виключення майна з опису суди зобов'язані всебічно і повно з'ясувати обставини, наведені позивачем на підтвердження своїх вимог, додержуючись при цьому неухильно як правових норм, що гарантують права осіб, які беруть участь у справі, так і правил про належність і допустимість доказів (статті 28 і 29 ЦПК).

Не обмежуючись поданими сторонами доказами, суд у разі виникнення у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, труднощів у витребуванні доказів, сприяє їм у цьому за їх відповідним клопотанням. Разом з тим в необхідних випадках слід використовувати матеріали кримінальної справи про належність описаного майна і джерела коштів на його придбання.

(Пункт 2 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду № 15 від 25.05.98)

3. Звернути увагу судів на те, що при розгляді кримінальних справ про крадіжки і інші корисливі злочини слід суворо виконувати вимоги постанов Пленуму Верховного Суду України про необхідність з'ясування, яке майно з того, що є у підсудного, придбане за кошти, здобуті злочинним шляхом, і про відображення цих обставин у вироку.

(Пункт 3 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92)

4. За правилами, встановленими для розгляду позовів про виключення майна з опису, розглядаються вимоги громадян і організацій, що ґрунтуються на праві власності на описане майно або на праві володіння ним.

Відповідачами в справі суд притягує боржника, особу, в інтересах якої накладено арешт на майно, і в необхідних випадках – особу, якій передано майно, якщо воно було реалізоване.

У тих випадках, коли опис проводився для забезпечення конфіскації чи стягнення майна на користь держави, як відповідач притягується відповідна державна податкова інспекція.

Заяви боржників про неправильність включення майна в опис розглядаються в порядку, передбаченому ст. 409 КПК, коли арешт на майно накладено при провадженні в кримінальній справі або в порядку, передбаченому ст. 373 ЦПК, якщо опис проводився судовим виконавцем.

(Пункт 4 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду № 15 від 25.05.98)

4¹. Суд не вправі відмовити у прийнятті позовної заяви про виключення майна з опису, якщо справа, у зв'язку з якою накладено арешт на майно, не вирішена. Визнавши неможливим розглянути такий позов до вирішення іншої справи, суд відповідно до п. 4 ст. 221 ЦПК зупиняє провадження у справі про виключення майна з опису.

(Постанову доповнено пунктом 4¹ згідно з постановою Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92)

4². Прийнявши заяву про виключення майна з опису, суддя відповідно до п. 5 ст. 367 ЦПК має зупинити виконання рішення, по якому звернено стягнення на майно. Якщо виконавче провадження знаходиться в іншому суді, необхідно повідомити цей суд про пред'явлення позову для зупинення виконавчого провадження. Пред'явлення позову про виключення майна з опису не перешкоджає зверненню стягнення на заробітну плату і інші види доходів боржника.

(Постанову доповнено пунктом 4² згідно з постановою Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92)

4³. Слід мати на увазі, що на вимоги про виключення майна з опису поширюється передбачений ст. 71 ЦК трирічний строк позовної давності. Перебіг цього строку починається з дня, коли заінтересована особа дізналась або повинна була дізнатись про опис належного їй майна.

(Постанову доповнено пунктом 4³ згідно з постановою Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92)

4⁴. При розгляді справи суд зобов'язаний звертати увагу, чи дотримані відповідною службовою особою вимоги закону про опис майна, зокрема, чи перелічено у акті опису інше майно, в тому числі те, що знаходиться у власності боржника з іншими особами, яке не описувалось, а також чи не описано те майно, на яке стягнення не може бути звернене за виконавчими документами або може бути звернене лише у передбачених законодавством випадках.

Встановивши, що описане майно, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами або за даними вимогами, суд відповідно до ч. 7 ст. 203 ЦПК виключає це майно з опису незалежно від заявлених позивачем вимог.

(Постанову доповнено пунктом 4⁴ згідно з постановою Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92)

5. Судам необхідно мати на увазі, що при вирішенні питання про належність описаного майна слід керуватись Законом України «Про власність» і нормами цивільного та шлюбно-сімейного законодавства, що регулюють право власності і його захист.

Вирішуючи позов одного з подружжя про виключення з опису належної йому частки майна у спільній сумісній власності подружжя, суду необхідно враховувати, що відповідно до статей 22, 28 КпШС майно, нажите подружжям за час шлюбу, є їх спільною сумісною власністю і у випадку поділу його їх частки визнаються рівними. Відхилення від начала рівності часток подружжя суд може допустити, враховуючи лише інтереси неповнолітніх дітей або заслуговуючі на увагу інтереси одного з подружжя. Майно, нажите кожним з подружжя під час їх роздільного проживання при фактичному припиненні шлюбу, суд може визнати власністю кожного з них. Розмір часток подружжя у спільному майні і яке конкретно майно має бути йому виділено, суд визначає з врахуванням всього нажитого майна, включаючи і те, на яке за законом не може бути звернено стягнення за виконавчими документами і яке не підлягає конфіскації. Разом з цим на частку кожного з подружжя має бути виділено як майно, що підлягало опису, так і майно, що не підлягало опису.

В справах про виключення з опису майна, що становить спільну сумісну власність сім'ї чи селянського (фермерського) господарства, частка боржника визначається відповідно до правил ст. ст. 17, 18 Закону «Про власність» і ст. 123 Цивільного кодексу України.

(Пункт 5 в редакції постанови Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92)

6. В силу ст. 31 ЦПК сама по собі вказівка у вироку про звернення стягнення на конкретне майно або про його конфіскацію, незалежно від підстав її застосування, не позбавляє зацікавлених осіб можливості доказування свого права власності на це майно шляхом пред'явлення позову в порядку цивільного судочинства.

Якщо згідно вироку підлягає конфіскації конкретне майно, що складає спільну сумісну власність подружжя, членів сім'ї чи селянського (фермерського) господарства, позови інших учасників спільної власності про виключення з опису їх частки цього майна можуть бути задоволені, якщо не залишилось іншого сумісного майна, або його залишилось менше, ніж припадає на їх частку.

(Пункт 6 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92)

7. Роз'яснити судам, що в тих випадках, коли предметом позову є частка в спільній сумісній власності на неподільну річ, на яку звертається конфіскація або стягнення на користь організації, питання про виключення цієї речі з опису (при відсутності іншого спільного майна) вирішується відповідно до ст. 55 Закону «Про власність» і роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, даних у п. 7 постанови від 22 грудня 1995 р. № 20 «Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності». При цьому суд з урахуванням конкретних обставин може виключити річ з акта опису і стягнути з позивача в доход держави чи на користь організації грошову компенсацію за частку, що припадає боржнику, або залишити річ в опису, зобов'язавши відповідну державну податкову інспекцію або організацію виплатити позивачу відповідну частину її вартості.

(Пункт 7 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду № 15 від 25.05.98)

8. При розгляді позову про виключення майна з опису після виконання вироку про його конфіскацію суд, визнавши позов обгрунтованим, постановляє рішення про виключення майна з опису. Одночасно вирішується питання про повернення майна в натурі в тому випадку, коли воно відповідними державними податковими інспекціями було передано відповідній організації безоплатно. За цих умов обов'язок повернення майна покладається на організацію, яка одержала майно безоплатно, а якщо нею майно реалізоване, питання про повернення набувачем майна в натурі вирішується у відповідності з правилами ст. 50 Закону України «Про власність» і ст. 145 ЦК.

В тому разі, коли майно було реалізовано відповідними державними податковими інспекціями, воно або його вартість повертаються цими органами.

(Пункт 8 із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92, № 15 від 25.05.98)

9. Оскільки згідно ст. 144 ЦПК позивач вправі об'єднати в одній позовній заяві декілька вимог, пов'язаних між собою, в одному провадженні можуть розглядатись вимоги про визнання права власності на майно і виключення його з опису. Позовна заява у таких випадках оплачується державним митом в залежності від вартості майна, яке відшукується.

Позови, предметом яких є частка в спільній сумісній власності подружжя, членів сім'ї чи селянського (фермерського) господарства, оплачуються державним митом за ставками, встановленими для оплати позовних заяв немайнового характеру Декрет Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 р. «Про державне мито» (Голос України. – 1993. – 12 лютого.).

(Пункт 9 із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92, № 15 від 25.05.98)

10. Судам слід поліпшити якість підготовки справ про виключення майна з опису до судового розгляду на основі суворого дотримання вимог статей 143, 146, 147 ЦПК.

При підготовці справи, зокрема, мають бути витребувані належно завірені копії акта опису, вироку, рішення суду або іншого органу, на виконання яких проводився опис, матеріали, що є в кримінальній справі щодо належності опи-

саного майна і джерел коштів на його придбання, документи про право власності на будинок, кредитні зобов'язання, реєстраційні посвідчення, паспорти та інші документи, що видаються на дане майно, а також вручені відповідачам копії позовних заяв.

Якщо боржник (засуджений) знаходиться у місцях позбавлення волі, суддя при підготовці справи до судового розгляду повинен разом з повідомленням про день розгляду справи надіслати копію позовної заяви і з'ясувати його думку щодо заявленого позову.

(Пункт 10 доповнено абзацом третім згідно з постановою Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92)

11. Виявивши факти невжиття чи несвоєчасного вжиття передбачених законом заходів до забезпечення відшкодування заподіяних злочином збитків або конфіскації майна, порушення правил опису майна, суди повинні з метою їх усунення і запобігання виносити з цього приводу окремі ухвали.

11¹. Якщо описане майно було розтрачене, відчужено або приховане особами, яким воно передано на зберігання, суд повинен обговорити питання про притягнення цих осіб до встановленої законом відповідальності і роз'яснити організації або громадянину, в інтересах яких провадився опис, право пред'явити позов до винних осіб про відшкодування матеріальної шкоди.

(Постанову доповнено пунктом 11¹ згідно з постановою Пленуму Верховного Суду № 13 від 25.12.92)

12. Судовій колегії в цивільних справах Верховного Суду України, судам обласного рівня посилити нагляд за розглядом нижчестоящими судами справ про виключення майна з опису.

(Пункт 12 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду № 15 від 25.05.98)

ПРО ЗАСТОСУВАННЯ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ ДЕЯКИХ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКИМ РЕГУЛЮЮТЬСЯ ВІДНОСИНИ ПО ПОБУТОВОМУ ОБСЛУГОВУВАННЮ НАСЕЛЕННЯ

ПОСТАНОВА

№ 4 від 06.07.79

м. Київ

*(Із змінами, внесеними згідно з постановами
Пленуму Верховного Суду України
№ 6 від 29.06.84;
№ 6 від 30.06.89;
№ 13 від 25.12.92)*

У світлі поставлених у Конституції України завдань неухильного підвищення добробуту людей усе більшого значення набуває сфера побутового обслуговування, покликана сприяти створенню умов для високопродуктивної праці й більш повному забезпеченню зростаючих матеріальних і духовних потреб трудящих.

Справи, пов'язані з побутовим обслуговуванням населення, торкаються широкого кола прав і законних інтересів як громадян, так і підприємств та організацій побутового обслуговування.

Узагальнення судової практики показало, що у більшості випадків до судів надходять справи по спорах, що впливають з невиконання або неналежного виконання договорів побутового прокату й побутового замовлення, і в основному, вони правильно вирішуються.

Разом з тим у ряді випадків суди допускали порушення норм матеріального та процесуального права. Окремі норми чинного законодавства застосовуються судами неоднаково.

(Прембула із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)

З метою усунення недоліків, а також правильного й однакового застосування законодавства, що регулює договірні зобов'язання між підприємствами (організаціями) побутового обслуговування і громадянами, Пленум Верховного Суду України ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Звернути увагу судів на необхідність розгляду у суворій відповідності із законом кожної справи, пов'язаної з побутовим обслуговуванням населення.

Правильний і своєчасний розгляд справ цієї категорії має важливе значення в зміцненні законності у правовідносинах по побутовому обслуговуванню населення, забезпеченні неухильного виконання в установлені строки підприємствами побутового обслуговування і громадянами прийнятих на себе зобов'язань, підвищенні якості обслуговування.

2. При вирішенні питання про прийняття позовної заяви судам слід мати на увазі, що по деяких вимогах, що виникли з правовідносин по побутовому обслуговуванню (наприклад, оплата заборгованості за користування предметом прокату, послуги по ремонту радіо-телеапаратури, індивідуальне пошиття одягу на умовах оплати матеріалів у кредит), стягнення провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчого напису нотаріальної контори. У цих випадках позовна заява може бути прийнята до судового розгляду лише за умови, що закінчився строк для одержання виконавчого напису або немає необхідних для цього документів (ст. 70 Закону України «Про державний нотаріат»), коли дана вимога пов'язана з іншими підвідомчими суду вимогами або коли у вчиненні виконавчого напису відмовлено чи сторона оспорує виданий нотаріальною конторою виконавчий напис.

Згідно зі ст. 285 ЦПК України спір щодо правильності вимог кредитора, зазначених у виконавчому написі, розглядається за правилами позовного провадження. Тому, якщо суд знайде безпідставною вимогу підприємства побутового обслуговування, що ґрунтується на виконавчому напису, він скасовує виконавчий напис і відмовляє у задоволенні цих вимог. У тих випадках, коли вимоги обґрунтовані частково, суд скасовує виконавчий напис і постановляє рішення про

задоволення їх у цій частині. Виконання в таких випадках провадиться не за виконавчим написом, а на підставі виконавчого листа, виданого у відповідності з рішенням суду.

3. З метою більш повного, всебічного і об'єктивного з'ясування обставин справи слід при її підготовці і в процесі судового розгляду забезпечити збирання всіх необхідних доказів. При цьому насамперед мають бути витребувані документи, що встановлюють характер взаємовідносин сторін, їх права і обов'язки (договір, квитанція, квитанція-зобов'язання, квитанція-замовлення та ін.).

4. При вирішенні позовів про відповідальність, що випливають з договорів побутового обслуговування, судам слід керуватися законом та іншими нормативними актами, що регулюють той вид правовідносин, в який вступили сторони (договори майнового найму, підяду, схову, безоплатного користування майном, комісії), а не нормами, які стосуються зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди (глава 40 ЦК України. Належить керуватися також відповідними положеннями Закону України «Про захист прав споживачів».

В разі відсутності спеціальної норми необхідно виходити із загальних положень про зобов'язання, передбачених главами 14–19 ЦК України.

(Пункт 4 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)

5. Судам слід мати на увазі, що умови договорів побутового обслуговування, які обмежують права громадян у порівнянні із законом, повинні визнаватися недійсними.

Коли окремі правила, що містяться у відомчих нормативних актах, які регулюють діяльність підприємств побутового обслуговування, суперечать закону, судові належить керуватися законом.

Відповідно до Закону «Про підприємства в Україні» підприємства побутового обслуговування всіх форм власності здійснюють побутове обслуговування на основі укладених ними договорів з споживачами їх продукції, робіт, послуг. Типові договори по окремих видах обслуговування застосовуються у зазначених відносинах, якщо це передбачено сторонами при укладенні договору.

(Пункт 5 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)

6. Виходячи з правил статей 153, 154 ЦК України, видача й одержання квитанції (квитанції-замовлення, квитанції-зобов'язання) чи іншого документа на підтвердження укладення договору на побутове обслуговування свідчить про згоду сторін з усіма його умовами. Ці умови є обов'язковими для сторін, і суд повинен виходити з них при вирішенні спору, коли не буде встановлено, що вони не відповідають фактичним даним або суперечать чинному законодавству.

7. Оскільки в силу ч. 2 ст. 273 ЦК України умови і порядок надання майна за договором побутового прокату визначаються загальними правилами про договір майнового найму, при припиненні договору наймач зобов'язаний, як це передбачено ст. 265 цього Кодексу, повернути майно в тому стані, в якому він його одержав, з урахуванням нормального зносу, або в стані, обумовленому договором. Вартість неповернутого майна може бути стягнута лише у тому разі, коли воно втрачено або приведено в стан, не придатний до використання за призначенням. Тому при розгляді таких позовів підприємств прокату судам належить з'ясувати, чи є в наявності предмет договору.

(Пункт 7 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)

8. При визначенні розміру збитків, заподіяних неповерненням майна, суди мають виходити з його роздрібною ціною на час розгляду справи з урахуванням зносу або оцінки, погодженої сторонами при укладенні договору, коли це передбачено законом (наприклад, ч. 4 ст. 349 ЦК України, Типовим договором і Правилами).

У випадках, передбачених договором або відповідним нормативним актом, розмір збитків визначається у кратному обчисленні.

Процент зносу втраченого або приведеного у непридатність предмета договору встановлюється з урахуванням періоду, на який розрахована його нормальна експлуатація, часу, протягом якого предмет договору фактично використовувався, та інших доказів про його якість.

При необхідності для визначення вартості неповернутого майна призначається експертиза, проведення якої може бути доручено експертам відповідних установ (наприклад, бюро товарних експертиз) або іншим спеціалістам (ст. 57 ЦПК України).

(Пункт 8 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)

9. Оскільки згідно зі ст. 209 ЦК України особа, яка не виконала зобов'язання або виконала його неналежним чином, несе майнову відповідальність лише за наявності вини, при вирішенні позовів про відшкодування збитків стороні у договорі побутового обслуговування (прокату та ін.) судам слід мати на увазі, що за час, протягом якого друга сторона не мала можливості повернути предмет договору з не залежних від неї обставин, не повинні стягуватися збитки і пеня, коли інше не передбачено законом або договором. Відсутність вини в таких випадках доводиться особою, яка порушила зобов'язання.

10. При укладенні договору на побутове обслуговування з громадянином, який пред'явив не належний йому паспорт або документ, що його замінює, особа, притягнута згідно із зазначеними документами як відповідач, не може нести відповідальність за невиконання договору, коли доведе, що договір укладено або документ вибув з володіння поза його волею. В цьому разі відповідальність покладається на особу, яка фактично уклала договір з підприємством побутового обслуговування.

Якщо таку особу не буде встановлено, обов'язок по відшкодуванню заподіяних підприємству побутового обслуговування збитків може бути покладено згідно з нормами трудового законодавства на працівника даного підприємства, який допустив недбале виконання службових обов'язків.

11. Договір побутового замовлення є різновидом договору підяду, тому до нього застосовуються також і загальні правила про договір підяду (статті 335–337, 339–342, 346, 347 ЦК України).

Умови договору побутового замовлення, визначені законом і прийнятими відповідно до нього нормативними актами, не можуть бути змінені за погодженням сторін на шкоду інтересам споживача (наприклад, зменшення гарантійного строку). Підприємство побутового обслуговування виконує роботи і надає послуги за цінами і тарифами, що встановлюються ним за домовленістю із споживачами або самостійно, виходячи з попиту і пропозицій, за винятком продукції, товарів і послуг, на які передбачається державне регулювання цін і тарифів.

В силу ст. 44 ЦК України договір має бути укладений у письмовій формі, крім передбачених законодавством випадків, коли допускається укладення договору побутового замовлення в усній формі. Якщо сторонами не дотримана встановлена письмова форма, вони не вправі при спорі посилатися на підтвердження угоди або її окремих умов на показання свідків.

(Пункт 11 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)

12. Вирішуючи питання про наслідки порушення підрядчиком договору побутового замовлення, суд повинен виходити з того, що замовник вправі вимагати розірвання договору з відшкодуванням збитків за наявності у роботі істотних відступів від договору або інших істотних недоліків.

До істотних належать такі недоліки, які роблять неможливим використання речі відповідно до її цільових призначень, або не можуть бути усунутими відносно даного замовника, або для їх усунення потрібні великі затрати праці та часу, або роблять предмет іншим, ніж передбачено договором.

Якщо в такому разі робота виконувалася з матеріалу замовника, останній вправі вимагати виготовлення іншої речі з однорідного матеріалу такої самої якості (ст. 350 ЦК України).

Підрядчик, який прострочив виконання, відповідає за збитки і за неможливість виконання, що випадково настало після прострочення. В разі втрати замовником інтересу до виконання через прострочку підрядчика, він може відмовитися від прийняття виконання і вимагати відшкодування збитків (ст. 213 ЦК).

Коли підрядчиком приведена у непридатність частина зданого для виконання замовлення комплектного виробу, яку неможливо замінити, замовник вправі відмовитися від одержання іншої частини і вимагати виплати повної вартості всього комплекту і відшкодування інших збитків (ст. 350 ЦК).

13. В силу ст. 340 ЦК України підрядчик зобов'язаний до початку робіт попередити замовника про недоброякісність або непридатність матеріалів, одержаних від замовника; про те, що додержання вказівок замовника загрожує міцності або придатності виконуваної роботи; про наявність інших, не залежних від підрядчика обставин, що загрожують міцності або придатності виконуваної роботи. Якщо підприємство побутового обслуговування не попередило замовника про зазначені обставини, їх наявність не звільняє його від обов'язку якісно виконати роботу (в тому числі і із свого матеріалу) та усунути недоліки без додаткової оплати.

14. Оскільки згідно із загальними правилами про договір підряду підприємство побутового обслуговування зобов'язується виконати певну роботу за завданням замовника на свій ризик, при випадковій загибелі, втраті або псуванні предмета договору до його передачі замовникові або неможливості закінчити роботу не з вини сторін, воно не вправі вимагати від замовника відшкодування понесених збитків (витрат на виготовлення чи ремонт предмета договору та ін.) і передбаченої договором винагороди.

15. Угода громадянина всупереч встановленим правилам безпосередньо з працівником підприємства побутового обслуговування про особисте виконання роботи без відповідного оформлення не породжує прав і обов'язків між громадянином і цим підприємством і не може бути підставою для покладення на підприємство відповідальності за невиконання такої угоди, втрату або пошкодження майна.

Майнову відповідальність по такій угоді несе працівник, який взяв особисте зобов'язання виконати роботу.

16. Вирішуючи спори, що виникають з договорів безоплатного користування майном, судам необхідно мати на увазі, що, крім правил статей 257, 259, 260, 262, 265, 271, 272, 324–331 ЦК України, відносини безоплатного користування майном регулюються також окремими спеціальними нормативними актами.

Зокрема, згідно зі статтею 22 Положення про бібліотечну справу в СРСР, затвердженого Указом Президії Верховної Ради СРСР від 13 березня 1984 р., особи, які одержали книги у користування з державних чи громадських бібліотек і не повернули або зіпсували їх, повинні повернути бібліотеці такі самі книги або, за згодою бібліотеки, – інші рівноцінні книги чи оплатити десятикратну вартість неповернутих або зіпсованих книг.

Договір про передачу інвалідові безоплатно у користування на семирічний строк з наступною заміною автомобіля з ручним керуванням може бути достроково розірваний судом за позовом органів соціального забезпечення в разі, коли в процесі експлуатації автомобіля у інваліда виявлені протипоказання до його водіння і не дозволено оформити довіреність на керування автомобілем іншій особі. Ремонт і технічне обслуговування автомобіля з ручним керуванням, виданого в безоплатне користування інваліду, в період експлуатації провадить станція технічного обслуговування Українського орендного об'єднання «Автосервіс» та виробничого об'єднання «Автозас» за його рахунок, а капітальний ремонт – один раз протягом п'ятирічного строку з дня надання автомобіля з віднесенням витрат у межах 50 відсотків вартості мотоцикляки за рахунок коштів Фонду України соціального захисту інвалідів (п. 7 Порядку забезпечення інвалідів автомобілями з ручним керуванням і мотоцикляками, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 лютого 1992 р. № 62. При пошкодженні такого автомобіля третіми особами на останніх може бути покладено обов'язок по відшкодуванню інвалідові збитків у розмірі вартості ремонту автомобіля. Якщо автомобіль не може бути відремонтований, з осіб, відповідальних за заподіяну шкоду, стягується дійсна вартість автомобіля (з урахуванням амортизації) в доход держави.

(Пункт 16 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)

17. Вимоги ломбарду про стягнення неповернутої позички, забезпеченої заставою, можуть бути задоволені в тому разі, коли внаслідок зміни державних цін, неправильної оцінки заставленого майна або з інших причин ломбард не може продати його за встановленою договором застави оцінкою (статті 184, 185 ЦК України). Постановляючи рішення про стягнення з боржника на користь ломбарду неповернутої позички, суд одночасно повинен вказати про повернення ломбардом боржникові зданого під заставу майна.

При заявленні третіми особами претензій з приводу належності їм і витребування зданого під заставу до ломбарду майна їх вимоги в силу ст. 145 ЦК України мають бути задоволеними лише в тому разі, коли майно було ними втрачено, або викрадено, або вибуло з їх правомірною володіння іншим шляхом поза їх волею.

18. Покупцеві, за яким в силу ст. 236 ЦК України визнано право на повернення недоброякісної речі, проданої з гарантійним строком, стягується з продавця вся сплачена за річ сума. При цьому не береться до уваги амортизація цього предмета в період гарантійного строку.

19. *(Пункт 19 виключено на підставі постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)*

20. Правила ст. 414 ЦК про письмову форму договору схову, в якому обома сторонами чи однією з них є громадянин, не виключають в разі спору можливості встановлення тотожності речей, прийнятих на схов, і речей, повернутих охоронцем, на підставі показань свідків, хоча б такий договір і не був укладений у письмовій формі.

Готелі, будинки відпочинку, санаторії, гуртожитки і тому подібні організації відповідають за збереження майна громадян, яке знаходиться у відведених їм приміщеннях, і в тих випадках, коли це майно, крім грошей і дорогоцінностей, не було спеціально прийнято від громадян на збереження (ст. 420 ЦК України).

21. Межі майнової відповідальності сторін за порушення договору на побутове обслуговування мають визначатися судом з урахуванням правил статей 203–206, 263, 271, 326, 337, 341, 347, 403, 410, 412, 419, 420, 422 ЦК і умов договору. При цьому, зокрема, слід мати на увазі:

а) залежно від характеру правовідносин і допущених сторонами порушень до збитків можуть бути віднесені витрати, зроблені кредитором, втрата або пошкодження його майна, а також не одержані кредитором доходи, які він одержав би, коли б зобов'язання було виконано боржником, зокрема:

– за договором побутового прокату – втрата або пошкодження прокатного майна, неодержана плата за користування майном, витрати сторони, викликані невиконанням другою стороною зобов'язання;

– за договором безоплатного користування майном – втрата або пошкодження майна, переданого у користування, витрати сторони, втрата або пошкодження її майна, викликані невиконанням державною або громадською організацією обов'язку передати майно у користування;

– за договором побутового замовлення – втрата або пошкодження майна замовника, його витрати, викликані відмовою від договору у зв'язку з порушенням підрядчиком строку виконання або неусуненням недоліків у роботі; витрати підрядчика за договором, від якого відмовились підрядчик – у зв'язку з неусуненням замовником після попередження обставин, що загрожують міцності або придатності виконуваної роботи, або замовник – з поважних причин не з вини підрядчика;

– за договором комісії – втрата або пошкодження майна, понесені комісіонером витрати і комісійна винагорода – при скасуванні комітентом даного ним доручення або відмові комісіонера від його виконання внаслідок порушення договору комітентом;

– за договором схову – втрата або пошкодження майна, а у випадках, передбачених законом або договором, і викликані цим витрати особи, яка здала майно на збереження, витрати охоронця на усунення шкідливих наслідків, викликаних властивостями майна, зданого на збереження;

б) розмір неодержаних прокатною організацією прибутків за договором прокату визначається, виходячи з вартості прокату за прейскурантом, за всі дні прострочки. З моменту встановлення факту неможливості використання предмета прокату у зв'язку з його несправністю, про що наймодавець був повідомлений, плата за прокат стягуватися не повинна;

в) неустойка (штраф, пеня) стягується лише тоді, коли це передбачено укладеним сторонами договором чи нормативними актами. Якщо при цьому не передбачено інше, збитки в таких випадках відшкодовуються в частині, не критій неустойкою;

г) якщо за порушення договору стягується пеня, вона нараховується і стягується у процентному відношенні за кожний день прострочки і розмір її визначається, виходячи із суми простроченої заборгованості за кожний з цих днів. До числа днів прострочки включаються також святкові й вихідні дні.

(Пункт 21 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)

22. При пред'явленні вимог про стягнення заборгованості і покладенні майнової відповідальності з пропуском строку позовної давності суди повинні з'ясувати причини його пропуску і обговорювати питання про їх поважність.

При цьому слід мати на увазі, що для пред'явлення позовів про стягнення неустойки, а також з приводу недоліків у роботі, що виконується за договором побутового замовлення, встановлений шестимісячний строк давності.

При простроченні виконання понад шість місяців до звернення з позовом стягнення пені обмежується останніми 6 місяцями перед зверненням до суду, якщо не будуть визнані поважними причини пропуску строку давності.

23. При розгляді справ даної категорії судам слід більше уваги приділяти реагуванню окремими ухвалами на виявлені недоліки в роботі підприємств побутового обслуговування і факти порушення прав та охоронюваних законом інтересів громадян і підприємств (організацій).

(Пункт 23 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92)

24. Рекомендувати обласним і Київському міському судам періодично узагальнювати судову практику в справах даної категорії і вживати заходів до усунення виявлених недоліків у роботі судів і причин, що породжують цивільно-правові спори у сфері побутового обслуговування.

ПРО ПРАКТИКУ ПЕРЕГЛЯДУ СУДАМИ У ЗВ'ЯЗКУ З НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ РІШЕНЬ, УХВАЛ І ПОСТАНОВ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ, ЩО НАБРАЛИ ЗАКОННОЇ СИЛИ

ПОСТАНОВА

№ 1 від 27.02.81

м. Київ

(Із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 15 від 25.05.98)

Узагальнення практики перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов в цивільних справах, що набрали законної сили, показує, що суди заяви та подання про перегляд судових рішень в основному ви-

рішують відповідно до правил статей 343–347 ЦПК України. Разом з тим у практиці судів мають місце істотні недоліки. В ряді випадків обставини визнавалися нововиявленими лише тому, що суд не знав про їх наявність без з'ясування того, чи могли вони бути відомі заявнику. До них помилково відносилися нові, тобто ті, що виникли після постановлення рішення, обставини, чи виявлені після розгляду справи нові докази.

Деякі суди переглядали у зв'язку з нововиявленими обставинами судові рішення без відповідних заяв або за заявами осіб, які не брали участі у справі, розглядали заяви (подання) не в одному провадженні зі справою, не повідомляли про розгляд заяви чи подання всіх осіб, які брали участь у справі, неправильно визначали їх процесуальне становище, одночасно зі скасуванням за цими підставами судових рішень вирішували вимоги по суті.

Нерідко за наявності підстав для перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами вони переглядалися у порядку судового нагляду.

В судовій практиці виникли питання, що потребують роз'яснення.

З метою однакового і правильного застосування законодавства Пленум Верховного Суду України ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Звернути увагу судів на необхідність усунення недоліків, що мають місце у практиці перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами судових рішень, і неухильного дотримання правил статей 343–347 ЦПК, маючи на увазі, що правильне застосування судами цих норм має важливе значення у забезпеченні постановлення законних й обґрунтованих рішень і виконанні завдань цивільного судочинства.

2. Підставою перегляду судових рішень у порядку, передбаченому главою 43 ЦПК, можуть бути лише обставини, передбачені в ст. 343 цього Кодексу.

Об'єктом перегляду з цих підстав можуть бути рішення суду в будь-якій цивільній справі, незалежно від виду провадження, ухвали суду першої інстанції (про відмову в прийнятті заяви, закриття провадження в справі, залишення заяви без розгляду та з інших питань, якщо вони перешкоджають дальшому рухові справи), що набрали законної сили, а також ухвали і постанови касаційної та наглядової інстанції, якими рішення було змінено, постановлене нове рішення, закриття провадження в справі або заява залишена без розгляду. Якщо в одне провадження були об'єднані декілька позовних вимог (статті 104, 144 ЦПК, рішення може бути переглянуте тільки в частині тих вимог, які стосуються нововиявлених обставин).

3. В силу статей 106, 344 ЦПК рішення, ухвали або постанови суду можуть бути переглянуті за поданням прокурора чи за заявою сторони, іншої особи, яка брала участь у справі, або правонаступника сторони, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво. Прокурор вправі звертатися з таким поданням незалежно від того, чи брав він участь у справі.

В разі звернення з заявою особи, яка не брала участі у справі, суддя ухвалою відмовляє в прийнятті заяви.

Якщо заяви від належної особи про перегляд судового рішення не надійшло, суд (суддя), якому стало відомо про нововиявлені обставини по розглянутій судом справі, повідомляє про їх наявність відповідному прокурору, оскільки закон не передбачає можливості перегляду судових рішень за ініціативою суду.

4. Перевіряючи обґрунтованість заяви чи подання про перегляд судових рішень, суд виходить із загальних положень про докази, у тому числі про належність і допустимість засобів доказування, обов'язку доказування і подання доказів.

При цьому слід мати на увазі, що встановлення перелічених в пунктах 1, 2, 4 ст. 343 ЦПК обставин є підставою для скасування рішення, ухвали, постанови, коли від їх наявності чи відсутності залежали наслідки справи. Встановлення обставин, перелічених у п. 3 ст. 343 ЦПК, відносно даної справи саме по собі є достатньою підставою для перегляду судового рішення, незалежно від того, чи вплинули вони фактично на його наслідки.

5. Як нововиявлені можуть розглядатися обставини, що обґрунтовують вимоги або заперечення сторін чи мають інше істотне значення для правильного вирішення справи, які існували на час постановлення рішення, ухвали, постанови, але про них не знали і не могли знати заявник і суд (наприклад, виявлення факту, що сторона буда неієздатною, угода чи актовий запис недійсні, що є або скасований заповіт на майно, наявність даних про неієздатність розірваного судом шлюбу, вказівки Конституційного Суду України про преюдиціальність його рішення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів, пов'язаних із правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційного акта тощо).

Не можуть бути визнані нововиявленими нові, тобто такі, що виникли чи змінилися після постановлення рішення обставини, а також обставини, на які посилалася особа, яка брала участь у справі, у своїх поясненнях, касаційній скарзі або які могли бути встановлені при виконанні судом вимог ст. 15 ЦПК.

(Пункт 5 із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 15 від 25.05.98)

6. Суди повинні виходити з того, що посилання в заяві або поданні на наявність у матеріалах справи завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивих документів або речових доказів чи вчинення по даній справі злочинних дій сторонами, іншими особами, які беруть участь у справі, їх представниками або суддями, за загальним правилом визнається підставою для перегляду судового рішення, якщо ці обставини встановлені вироком суду, що набрав законної сили.

У випадках, коли відносно особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, провадження у кримінальній справі в силу закону не може бути закінчене постановленням вироку (за спливом строків давності, внаслідок акта амністії, помилування, недосягнення віку кримінальної відповідальності, у зв'язку зі смертю), на підтвердження наявності вказаних обставин суд може врахувати постанову слідчих органів по результатах розслідування, проведеного в порядку кримінального судочинства, якщо вона винесена у суворій відповідності з законом.

7. При розгляді заяви або подання про перегляд судового рішення у зв'язку із скасуванням рішення, вироку, ухвали, постанови суду по іншій справі або постанови іншого органу необхідно мати на увазі, що скасування такого акта може бути визнано нововиявленою обставиною лише у тому випадку, коли суд обґрунтовував дане судові рішення цим актом чи виходив із вказаного акта, не посилаючись прямо на нього, і якщо вже прийнято новий акт, протилежний за змістом скасованому, або коли саме скасування акта означає протилежне вирішення питання (наприклад, виконком міської,

районної Ради народних депутатів скасував своє рішення з приводу безоплатного вилучення самовільно збудованого громадянином будинку і дав згоду узаконити будівлю).

Під постановою іншого органу у цих випадках слід вважати як постанову органу державного управління, так і іншого (наприклад, господарського, кооперативного, профспілкового), в компетенцію якого входило вирішення питання.

8. Передбачений ст. 345 ЦПК тримісячний строк для подачі заяви про перегляд судового рішення не поширюється на подання прокурора з цього питання.

При пропущенні заявником вказаного строку з поважних причин суд у відповідності з правилами ст. 89 ЦПК вправі його поновити.

У разі, якщо суд не знайде підстав для поновлення вказаного строку, заява залишається без розгляду (ст. 85 ЦПК).

9. Оскільки відповідно до правил глави 43 ЦПК перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал, постанов є самостійним видом перевірки їх законності і обґрунтованості, при наявності нововиявлених обставин судові рішення повинні переглядатися за цими правилами, а не в порядку судового нагляду, крім випадків, коли пропущені строки на подачу заяви і правом на внесення подання з цього приводу особа, яка принесла протест в порядку нагляду, не користується.

10. Стосовно до правил ст. 137 ЦПК заява або подання про перегляд судового рішення подається до суду в письмовій формі і повинна містити необхідні для її розгляду відомості, зокрема, назву сторін по справі і предмет позову, дату судового рішення і його зміст, виклад нововиявлених обставин, якими обґрунтовується прохання про перегляд, час, коли заявнику стали відомі ці обставини, посилання на докази, що стверджують їх наявність. Якщо заява не містить усіх необхідних відомостей, настають наслідки, передбачені ст. 139 ЦПК.

При надходженні заяви (подання) суддя проводить необхідні підготовчі дії (ст. 143 ЦПК).

Заява (подання) підлягає розгляду в одному провадженні зі справою, по якій винесене судове рішення. Якщо справа не збереглася, заява може бути розглянута лише після відновлення судового провадження.

За змістом ст. 343 ЦПК у заяві (поданні) можливо ставитися про перегляд рішення, ухвали, постанови по одній справі. У тих випадках, коли нововиявлені обставини стосуються судових рішень взаємозв'язаних справ, заява подається і розглядається по кожній справі окремо.

11. Роз'яснити судам, що заяви і подання про перегляд судового рішення розглядаються стосовно до правил, які регулюють розгляд справи у судовому засіданні, з урахуванням особливостей даного питання. Особа, яка подала заяву, виступає в процесі як заявник, першою дає пояснення і виступає у дебатах; за рештою осіб, які беруть участь у справі, зберігається їх попереднє процесуальне становище.

При розгляді подання першим дає пояснення прокурор, а потім особа, в інтересах якої внесено подання. Незалежно від того, за ініціативою кого розглядалося питання про перегляд судових рішень, прокурор також дає свій висновок про можливість перегляду рішення, ухвали, постанови у зв'язку з нововиявленими обставинами.

(Абзац третьої пункту II виключено на підставі постанови Пленуму Верховного Суду України № 15 від 25.05.98)

Схвалити практику судів, які, виходячи з важливості питання, визнають відповідно до п. 2 ст. 119 ЦПК участь прокурора у розгляді заяви про перегляд судового рішення за необхідну.

12. Рішення (ухвалу) суду першої інстанції переглядає у зв'язку з нововиявленими обставинами суд, що постановив його. При неможливості розгляду справи у цьому суді, рішення переглядається тим судом, якому буде передана у встановленому порядку (ст. 133 ЦПК) заява і справа.

Ухвала і постанова касаційної та наглядної інстанції, якими змінено рішення суду першої інстанції, постановлене нове рішення, закриті провадження в справі або залишено заяву без розгляду, переглядається судом, що змінив або скасував рішення (колегією, президією). Цей суд ухвалою також вирішує питання про направлення справи для розгляду судові, рішення якого ним було скасоване чи змінене, або відповідно до правил ст. 316 ЦПК – про прийняття справи до свого провадження по першій інстанції.

13. Розглянувши заяву (подання) про перегляд рішення, ухвали, постанови, суд виносить мотивовану ухвалу стосовно до правил ст. 234 ЦПК. Зокрема, в ухвалі повинні бути вказані дата і зміст рішення (ухвали) суду першої інстанції, а також усі інші ухвали і постанови по справі, висновки суду з приводу наявності нововиявлених обставин і фактичні дані, з яких при цьому виходив суд.

Визнавши заяву (подання) обґрунтованою, суд у резолютивній частині ухвали вказує про її задоволення і скасування рішення.

При розгляді заяви судом, що змінив у касаційному порядку або в порядку судового нагляду рішення, цей суд у резолютивній частині ухвали вказує як про скасування своєї ухвали (постанови), так і про скасування судових рішень, що були змінені.

Ухвали або постанови, якими залишені без зміни рішення суду чи ухвала касаційної або наглядної інстанції про винесення нового рішення, закриття провадження в справі або залишення заяви без розгляду, після скасування залишених ними без зміни судових рішень втрачають свою силу, тому суди не вирішують питання про їх скасування.

14. Виходячи із змісту ст. 346 ЦПК, перевірка обґрунтованості заяви про перегляд судового рішення і новий розгляд справи по суті проводяться в окремих судових засіданнях.

15. Судам слід мати на увазі, що відповідно до законодавства України заяви про перегляд рішень, ухвал і постанов суду в цивільних справах у зв'язку з нововиявленими обставинами державним митом не оплачуються.

(Пункт 15 в редакції постанови Пленуму Верховного Суду України № 15 від 25.05.98)

16. Визнати таким, що втратив силу, п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду УРСР від 3 липня 1964 р. № 3 «Про деякі питання судової практики застосування Цивільного процесуального кодексу України».